

מהרתעה לאילוץ

השינוי באסטרטגיית הכפייה של ישראל בסוריה

היחלשות "המדינה האסלאמית" והווקום אליו נכנסו איראן וגרורותיה, מובילים את ישראל לחזק את מרכיב האילוץ באסטרטגיית הכפייה

לוחמי חזבאללה עם תמונותיהן של נצראללה וחמינאי. במקרים שבהם משטר אסד, איראן וחזבאללה או אחד מארגוני המורדים חצו את הקווים האדומים שהציבה ישראל, היא השתמשה - לפי דיווחים זרים - בתקיפות צבאיות חשאיות

עומר דוסטרי, מתמחה במכון למחקרי ביטחון לאומי

סא"ל (מיל) ד"ר קובי מיכאל, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי, לשעבר המשנה למנכ"ל המשרד לנושאים אסטרטגיים

היריב בנזק גדול שייגרם ליעד שאותו הוא תופס כחיוני. איומים אינם תמיד אמינים ומשכנעים - ייתכן מצב של אמינות ללא שכנוע ושל שכנוע ללא אמינות.²

כאמור, אסטרטגיית הכפייה באה לידי ביטוי באמצעות שני מרכיבים: הרתעה ואילוץ, הקשורים בהתאמה להגנה ולהתקפה בכל הנוגע למטרות (שינוי הסטטוס-קוו או שמירתו) ולתזמון (שכנוע אקטיבי לפני פעולת היריב, או המתנה לפעולת היריב). מטרת ההרתעה היא לשכנע את היריב שלא לזום פעולה. הצלחת ההרתעה נמדדת בכך שהיריב בוחר לפעול לפי דרישת השחקן המרתיע, ולא לשבור את הכלים. ההרתעה אפוא היא בעלת אופי שמרני - מבקשת לשמר את הסטטוס-קוו. כמו ההגנה, ההרתעה היא משחק המתנה שבו השחקן מחכה לראות אם היריב ביצע צעדים שאינם מתיישרים עם הקו האדום שהגדיר באופן שתידרש כפייה מסוג שונה.³

אסטרטגיית הכפייה באה לידי ביטוי באמצעות שני מרכיבים: הרתעה ואילוץ, הקשורים בהתאמה להגנה ולהתקפה בכל הנוגע למטרות (שינוי הסטטוס-קוו או שמירתו) ולתזמון

לעומת זאת, מטרת האילוץ היא לשכנע את היריב לשנות את התנהגותו. ניתן להבחין בין שלושה סוגים של אילוץ:

1. הצד הכופה משכנע את יריבו לעצור בפעולה שהחל בה.
2. הצד הכופה משכנע את היריב לחזור בו מפעולה שננקטה, למשל, יציאה משטח כבוש.
3. הצד הכופה משנה את המדיניות של היריב באמצעות שינוי ממשלתו או שלטונו.

האילוץ מבקש לשנות את הסטטוס-קוו. כמו ההתקפה, אילוץ הוא יוזמה להתמודדות מול היריב עד הכרעתו או כניעתו.⁴

בהרתעה ובאילוץ ניתן להשתמש הן בטקטיקה של איומים (מניעה - אם תעשה מהלך מסוים נפעל נגדך) והן בהתניות (שינוי מצב קיים - אם לא תעשה את מה שאנו דורשים ממך, נפעל נגדך) - אם כי נהוג שבהרתעה משתמשים באיומים ובאילוץ משתמשים בהתניות. ההבדל הוא בתזמון, ביוזמה ובפיקוח.⁵

ואולם, איום הרתעתי יכול להישחק - אסטרטגיה של היריב הבאה לידי ביטוי בצעדים קטנים מדי מכדי שהשחקן הנגדי יממש את איומו נגדם, ואלה מקדמים את היריב למטרותו באיטיות, אך בביטחון יחסי.⁶

באסטרטגיית כפייה, המיועדת להשפיע על התנהגותו של שחקן יריב, מקובל לזהות שני מרכיבים: מרכיב ההרתעה ומרכיב האילוץ. בעוד מטרת ההרתעה היא למנוע מן היריב לבצע פעולות מסוימות, מטרת האילוץ היא לכפות על היריב לבצע פעולות מסוימות בהתאם לאינטרס של השחקן המשתמש באסטרטגיה הזאת. מדיניות הביטחון של ישראל בנוגע למלחמת האזרחים בסוריה, מאז פרצה בפברואר 2011 ועד קיץ 2017, התבססה על ההרתעה כמרכיב העיקרי באסטרטגיית הכפייה.

ישראל דבקה במדיניות של אי ההתערבות במלחמת האזרחים בסוריה - למעט במקרים שבהם נחצו קווים אדומים שאותם הגדירה באופן ברור ומפורש. מטרתה של מדיניות ההרתעה הייתה למנוע התבססות מרחב עוין, כלומר, היווצרות חזית צבאית נוספת בגבול רמת-הגולן, זאת כדי לשמור על השקט בגבול הצפוני.

היחלשות "המדינה האסלאמית", שבאה לידי ביטוי בתבוסת הארגון במעוזו במוצול שבעיראק ובבירתו אל-רקה שבסוריה - במקביל ללחימה עיקשת של הקואליציה האמריקנית, רוסיה וכוחות משטר אסד בשטחי הארגון בדיר אל-זור - הביאו להיווצרות וקום שהתמלא בחודשים האחרונים על-ידי איראן וגורותיה בסוריה.

בעקבות השינויים האלה החליטה ישראל לשנות את מדיניותה ולהגביר את השימוש במרכיב האילוץ - זאת במטרה למנוע את התבססותה של איראן בגבולה עם סוריה, ולהכביד על מאמציה להתבססות בסוריה כולה. החשש של ישראל הוא שאיראן תהפוך את סוריה לבסיס טרור נגד ישראל, ותקים חזית לחימה שנייה לצד החזית לאורך גבול הלבנון שבשליטת חזבאללה.

הפעלת מרכיב האילוץ על-ידי ישראל כוללת שימוש באמצעים "רכים" לצד אמצעים של עוצמה צבאית, כדי לכפות על איראן שינוי בהתנהגותה.

במאמר הזה נסקור את הרקע התיאורטי של אסטרטגיית הכפייה, ונעמוד על ההבדל שבין הרתעה לבין אילוץ. כמו כן נבחן את ההרתעה של ישראל בסוריה עד היחלשות "המדינה האסלאמית", ננתח את המעבר הנוכחי לשימוש במרכיב האילוץ ונסביר כיצד הוא בא לידי ביטוי בהתנהלותה של ישראל.

אסטרטגיית הכפייה - ההבדלים בין הרתעה ואילוץ

אסטרטגיית כפייה היא אסטרטגיית מיקוח המבוססת על איום בכוח באופן ישיר או עקיף.¹ כפייה תלויה בשני גורמים:

1. אמינות - היריב מאמין שהכופה יממש את איומיו.
 2. שכנוע - היריב מאמין שלאיומים תהיה השפעה רבה עליו.
- אמינות תלויה בדרך-כלל במוניטין של הצד הכופה בנוגע ליכולתו לממש את איומיו. שכנוע נובע מן היכולת של הצד הכופה לאיים על

התחום האפור של הלוחמה

התחום האפור (Gray Zone) הוא מרחב פעולה המאפשר לשחקן מדינתי בעיקר, אך גם לשחקנים תת־מדינתיים, להפעיל אסטרטגיה הממומשת באמצעי לוחמה שונים, לאו דווקא מזוינים, תוך שימוש יכולת הכחשה בנוגע לעצם הפעלתם של האמצעים האלה. שחקנים שונים עושים שימוש באסטרטגיה הזאת כדי להשיג יתרונות מדיניים, כלכליים וצבאיים, זאת תוך חשיפה למינימום סיכון ומניעת תגובת נגד מצד היריב.

בניגוד ללוחמה מוגבלת או ללוחמה תת־קונוונציונלית, המתאפיינת בלוחמה ישירה מול האויב, הלוחמה בתחום האפור היא לוחמה עקיפה, במגוון אמצעים שונים, המאפשרים למשתמש לשמר עמימות, חשאיות וחתומה נמוכה. אלה מספקים לדרג המדיני מרחב הכחשה. האמצעים האלה כוללים שימוש בלוחמה קינטית אך כירורגית, מרוסנת ומוגבלת (עימות צבאי מוגבל). יכולת הכחשה של שחקן מדינתי היא הכרחית בארגון הכלים של שחקן לצורך מימוש מטרותיו האסטרטגיות ביחסים הבין־לאומיים המודרניים.

הגנרל ג'וזף ווטל, ראש פיקוד המרכז במשרד ההגנה האמריקני, טען ב־13 בספטמבר 2017: "איראן היא איום ארוך־טווח ליציבות באזור המזרח־התיכון, ופועלת כמעט באופן מוחלט במסגרת התחום האפור של הלוחמה".⁷

מאז פרוץ מלחמת האזרחים בסוריה מדיניותה של ישראל הייתה הרתעתית והגנתית, גורמים בכירים בישראל טענו כי לצד מדיניות אי ההתערבות הכללית, ישראל תפעל בסוריה אם ייחצו הקווים האדומים שהגדירה

אסטרטגיית הכפייה של ישראל במלחמת האזרחים בסוריה

מאז פרוץ מלחמת האזרחים בסוריה מדיניותה של ישראל הייתה הרתעתית והגנתית, והיא הקפידה להדגיש שאין כוונתה להתערב בסכסוך הפנימי במדינה.⁸ גורמים בכירים בישראל, בהם ראש הממשלה ושר הביטחון לשעבר והנוכחי, טענו כי לצד מדיניות אי ההתערבות הכללית, ישראל תפעל בסוריה אם ייחצו הקווים האדומים שהגדירה:

- העברת אמצעי לחימה אסטרטגיים מאיראן וסוריה לידי חזבאללה.
- נפילה של נשק לא קונוונציונלי או העברתו לידי ארגוני טרור במדינה, ובכלל זה העברת נשק לא קונוונציונלי לידי חזבאללה.
- תקיפה או כוונת תקיפה של מורדים שונים או חזבאללה נגד ישראל.⁹

מדיניותה של ישראל נועדה לכפות על כל השחקנים המעורבים בסוריה מלחצות את הקווים האדומים שהציבה, וכן להימנע ממצב שבו איראן מצליחה להקים חזית צבאית ברמת־הגולן באמצעות

חזבאללה ומיליציות שיעיות, המזוהות עם איראן ונתמכות על־ידה. במקרים שבהם משטר אסד, איראן וחזבאללה או אחד מארגוני המורדים חצו את הקווים האדומים שהציבה ישראל, היא השתמשה במרכיב האילוף שבא לידי ביטוי - לפי דיווחים זרים - בתקיפות צבאיות חשאיות בסוריה.¹⁰

מעורבות נוספת של ישראל בסוריה הייתה ועודנה הענקת סיוע הומניטרי לאזרחים ולפעילים בארגוני מורדים לאומיים הפועלים סמוך לגבול הישראלי. הסיוע בא לידי ביטוי בעיקר במתן טיפול רפואי בצד הישראלי של הגבול באמצעות הקמת בית חולים שדה. הסיוע אותה לשחקנים השונים בזירה שישראל עוקבת בקפדנות אחר הנעשה בגבולה הצפוני, ומטרתה היא, בין היתר, ליצור "שכנות טובה" עם האוכלוסייה המקומית וארגוני המורדים הפועלים סמוך לגבול עם ישראל.

ישראל לא אישרה כי תקפה בסוריה, זאת במסגרת הרצון להישאר בתחום האפור המעניק לה יכולת הכחשה ועמימות לפעולות המיוחסות לה, וכך נמנעת אפשרות של תגובה מצד המשטר הסורי, חזבאללה או איראן.

השינוי באסטרטגיית הכפייה של ישראל - מהרתעה לאילוף

היחלשות "המדינה האסלאמית" מאז כיבוש אל־רקה ומוצול, שהובילה לאיבוד שטחים רבים בסוריה ובעיראק, מנוצלת על־ידי איראן שממלאת את הווקום שנוצר. מטרתה של איראן היא לנצל את נסיגתה של "המדינה האסלאמית", ולהקים מסדרון אסטרטגי המשתרע בסהר הפורה מאיראן ועד הים התיכון. במערכה החדשה נאבקים זה בזה שני גושים עיקריים:

1. צבא אסד - הנתמך על־ידי איראן, חזבאללה ומיליציות שיעיות מעיראק.
2. הכוחות הסורים הדמוקרטיים - הכוללים את המיליציה הכורדית "היחידות להגנת העם" (YPG), "צבא הקומנדו המהפכני" והקואליציה האמריקנית.¹¹

האינטרסים של ישראל בסוריה הם צמצום מעורבותה של איראן סמוך לגבול ישראל-סוריה, והרחקת נוכחותה של איראן מסוריה עצמה, כולל ארגון חזבאללה והמיליציות השיעיות הפועלים תחת חסותה הישירה והעקיפה.

ניסיונותיה של ישראל למנוע הקמת חזית איראנית בגבולה עם סוריה נחלו הצלחות ממוקדות - בעיקר בסיכול פיגועים ונוכחות מאורגנת משמעותית של חזבאללה בקרבת הגבול - אך בסופו של דבר לא מנעו את הנוכחות האיראנית, גם אם לא בהיקף משמעותי, סמוך לגבול.

ב־11 באוגוסט 2017 דווח כי חזבאללה התבסס בגולן הסורי עם כ־300 לוחמים הממוקמים בבסיס של צבא אסד, ונמצאים במרחק של לא יותר מ־5 ק"מ מגבול ישראל.¹² בנוסף יש עדויות לכך שאיראן בונה בסוריה בסיס לייצור טילים ארוכי טווח וכן מחסן תת־קרקעי לאחסון,¹³ ומתכננת הקמה של בסיס אווירי עבור מטוסים איראניים ובסיס ימי עבור ספינות של הצי האיראני.¹⁴

במציאות הזאת ישראל אינה מסתפקת במרכיב הרתעה הגנתי, שנמצא כי אין בו די כדי למנוע את חציית הקווים האדומים שהציבה, אלא בוחרת להסיט את המאמצים להפעלת מרכיב האילוף במטרה ליצור ולעצב מציאות מדינית־ביטחונית, שתתאים לאינטרס שלה

קבוצה מתוך כוחות המורדים בסוריה. עד כה הסתפקה ישראל במתן סיוע הומניטרי בלבד למורדים, ואילו כעת, על-פי דיווחים זרים, היא פועלת באופן אקטיבי יותר

ישראל בוחרת להסיט את המאמצים להפעלת מרכיב האילוץ במטרה ליצור ולעצב מציאות מדינית-ביטחונית, שתתאים לאינטרס שלה בגבול ישראל-סוריה ותכפה על איראן וגרורותיה לעשות מעשה - ולסגת מחזית רמת-הגולן

בגבול ישראל-סוריה ותכפה על איראן וגרורותיה לעשות מעשה - להבדיל מלהימנע מלעשות מעשה - ולסגת מחזית רמת-הגולן.

מימוש מרכיב האילוץ

השימוש במרכיב האילוץ בא לידי ביטוי בפעולות משולבות של תקיפות צבאיות - שלדברי ראש הממשלה ושר הביטחון הישראלים, יוגברו באופן משמעותי נגד כל תשתית צבאית איראנית שתיבנה בסוריה¹⁵ - דיפלומטיה, ומתן סיוע ותמיכה לארגוני המורדים. מטרת כל אלה לכפות על איראן את האינטרס של ישראל.

לאחרונה הגבירה ישראל את המאמץ הדיפלומטי מול רוסיה¹⁶, ארצות-הברית¹⁷ והא"ם¹⁸, והחריפה את הטון המאיים כלפי איראן, סוריה ולבנון. עד כה הסתפקה ישראל במתן סיוע הומניטרי בלבד למורדים, ואילו כעת, על-פי דיווחים זרים, היא פועלת באופן אקטיבי יותר ליצירת מעין רצועת ביטחון בשטח הסורי.

גם לאחר השינוי במרכיבי הכפייה, ולמרות האיומים הישירים שהיא משדרת לשחקנים השונים בסוריה, ישראל בוחרת עדיין להישאר במסגרת התחום האפור במטרה למנוע תגובה מצד אחד השחקנים השונים באזור, ובכך למנוע הסלמה והידרדרות למבצע צבאי נרחב או למלחמה אזונית.

פעילות צבאית של ישראל בסוריה

מרכיב ההרתעה של ישראל בסוריה בא לידי ביטוי בתקיפות של חיל האוויר הישראלי. מפקד חיל האוויר לשעבר אלוף אמיר אשל אמר: "מאז 2012 היו עשרות רבות מאוד של פעולות [צבאיות-אוויריות]. המספר מתקרב לשלוש ספרות בזירה הצפונית ובזירות

אחרות". בנוסף הדגיש אשל: "פעולה יכולה להיות משהו בודד, קטן ונקודתי, ויכולה להיות שבוע אינטנסיבי שמעורבים בו הרבה מאוד כלים. לשמחתי זה קורה מתחת לרדאר".¹⁹

את התקיפות הצבאיות של ישראל בסוריה עד כה, על-פי דיווחים זרים, ניתן לראות כמאמץ לחיזוק מרכיב ההרתעה, שנועד לכפות על כוחות משטר אסד ועל כוחות איראן וגרורותיה - בעיקר חזבאללה - הימנעות משינוי הסטטוס-קוו. המדיניות הזאת תשתנה כנראה, בייחוד לנוכח התבטאותו של ראש הממשלה בנימין נתניהו לאחר פגישה עם נשיא רוסיה ולדימיר פוטין, שלפיה ישראל תיאלץ לפעול באופן צבאי נגד איראן בסוריה אם דרישותיה לא ייענו במישור הדיפלומטי.²⁰

ביטוי בולט לאיומים של ישראל ניתן למצוא בדיווחים זרים המייחסים לישראל את התקיפה שבוצעה ב-7 בספטמבר 2017 נגד מתקן צבאי-מדעי בסוריה באזור העיר מציאף בפרבר המערבי של מחוז חמה.

בניגוד לתקיפות קודמות, שהתמקדו בסיכול שיירות נשק וטילים מתקדמים שעשו את דרכן לידי חזבאללה, הפעם מדובר היה בתקיפה אסטרטגית משמעותית שכוונה נגד מטרת תשתית סורית - מפעל צבאי סורי לייצור טילים מדויקים ונשק כימי. על-פי כמה דיווחים, המפעל תופעל בין היתר על-ידי איראן, והידע המדעי המשמש לייצור במפעל הגיע מאיראן ומקוריה הצפונית.²¹

את התקיפה ניתן להבין גם כאיתות - הן לאיראן והן לרוסיה. בנוסף, סוללת טילי קרקע-אוויר, המתקדמת ביותר ברוסיה, מדגם S-400, מוצבת קרוב מאוד למתקן שהופץ.²²

ב-2 דצמבר דיווחו כלי תקשורת ערביים כי ישראל תקפה בסיס איראני באזור העיר אל-כיסווא, כ-15 ק"מ דרומית-מערבית לדמשק. לפי הדיווחים, התקיפה בוצעה מתוך המרחב האווירי של לבנון.²³ שלושה שבועות קודם לכן דווח ברשת התקשורת האמריקנית BBC - על בסיס מידע שהגיע מגורם מודיעין מערבי - על קיומו של הבסיס האיראני. בדיווח נחשפו צילומי לוויין של המתחם, הממוקם כ-50 ק"מ מרמת הגולן, באתר ששימש בעבר את הצבא הסורי, סמוך לעיר אל-כיסווא.²⁴

מהצילומים עולה כי באתר נבנו יותר מ-24 מבנים, כמה מהם בחודשים האחרונים. על-פי הדיווח המבנים מיועדים לאכלס חיילים ולהכיל כלי רכב. מומחים העריכו כי ניתן יהיה להציב 500 חיילים במקום. לפי הדיווח, ייתכן שהבסיס היה אמור לשמש לוחמים ממליציות שיעיות הנתמכות על-ידי איראן, בהן פקיסטן ואפגניסטן.²⁵

את התקיפות הצבאיות של ישראל בסוריה עד כה, על-פי דיווחים זרים, ניתן לראות כמאמץ לחיזוק מרכיב ההרתעה, שנועד לכפות על כוחות משטר אסד ועל כוחות איראן וגרורותיה - בעיקר חזבאללה - הימנעות משינוי הסטטוס-קוו

המסר שהועבר משתי התקיפות, הן לרוסיה והן לאיראן, הוא שישיראל נחושה למנוע את התבססותה של איראן בסוריה ואת מעורבותה בבניין הכוח במדינה. ישראל אותה לרוסיה - השולטת בסוריה דה פקטו - שאם תמשיך להעלים עין מן ההתבססות של איראן, ולא תפעל לריסון איראן וחזבאללה, תעשה ישראל שימוש בכלים הצבאיים העומדים לרשותה כדי להגן על האינטרסים הביטחוניים החיוניים שלה בגבולה הצפוני.

מדיניות "הגדר הטובה" ותמיכה בארגוני מורדים בצד הסורי של הגבול

ב-18 ביוני 2017 דווח בוויל סטריט ג'ורנל²⁶ שישיראל מספקת סיוע של מזון, כסף ודלק לארגוני המורדים בסוריה. הדיווח הצטרף לפרסום דוח מטעם מועצת הביטחון של האו"ם שבו נטען כי נציגי צה"ל נפגשו עם ארגוני המורדים בסוריה 33 פעמים, ומועלית האפשרות שישיראל

שינתה את מדיניותה ואת אסטרטגיית הפעולה בכל הנוגע למלחמת האזרחים בסוריה.²⁷

באמצעות תמיכה באויבים של איראן בכלל, ושל חזבאללה בפרט, במלחמת האזרחים בסוריה, מנסה ישראל לאלץ את הכוחות האיראניים והפרו-איראניים בסוריה לצמצם את השפעתם במדינה, ואף לסגת מן הכוונה לבסס חזית נגד ישראל ברמת-הגולן. זאת בשל העלויות הכבדות של מלחמתם מול ארגוני המורדים הנהנים מתמיכתה של ישראל.

בהפעלת מרכיב האילוץ משתמשת ישראל בטקטיקות לוחמה המאפשרות את מרחב ההכחשה. הטקטיקות האלה מתאפיינות בפעולות ובאמצעים הננקטים בחשאיות, בעקיפין ובחתימה נמוכה ותחת מעטה של עמימות.

כדי להימנע מהקמת חזית איראנית בגבול רמת-הגולן רואה ישראל חשיבות באזור ביטחון שינוהל על-ידי בעלי-ברית אמנים יחסית שלהם יש אינטרס משותף עימה. הבחירה בפעולה עקיפה, באמצעות גורם חיצוני, במטרה לנסות ולהשפיע על המציאות בשטח סוריה, נועדה להימנע מעימות ישיר מול איראן ומהסלמה שעלולה להוביל לעימות נרחב בין שתי המדינות.

הן לארגונים שונים של מורדים והן לכוחות דרוזיים בדרום סוריה יש אינטרס משותף עם ישראל - בלימת ההתבססות והשאיפות השיעיות-איראניות באזור. האינטרס המשותף הזה מאפשר לישראל להקים מרחב חציצה לאורך הגבול עם סוריה שינוהל וישלט על-ידי בעלי-בריתה.²⁸

במסגרת המדיניות הזאת מיוחסת לישראל שתי מובלעות בגבול עם סוריה. הראשונה היא בצפון מחוז קוניטרה שם נמצאים היישובים הדרוזיים ח'צ'ר וג'ובת אל-חשב. ישראל התחייבה בפני תושביה הדרוזים הישראלים להגן על היישובים האלה אם יהיו נתונים בסכנה.²⁹ לשם כך העבירה ישראל מסר לארגוני ג'האד מורדים באזור שלפיו היא לא תתיר להם להיכנס ליישובים הדרוזיים.³⁰ המובלעת העיקרית השנייה נמצאת באזור דרום מחוז קוניטרה שבו שולטים מורדים סונים בסמוך לגבול עם ישראל, ובהם הארגון פורסאן אל-ג'ולאן (אבירי הגולן), שלו - על-פי דיווח של וול סטריט ג'ורנל - מסייעת לישראל באמצעים שונים.³¹

באופן הזה מצליחה ישראל לעצב מציאות שבה לאורך רוב גבולה עם סוריה פועלים מול כוחות צה"ל גורמים מתונים יחסית, שלהם יש אינטרסים משותפים עימה. המציאות האסטרטגית הזאת תקשה על איראן להקים חזית צבאית שנייה נגד ישראל.

דיפלומטיה ושיתוף פעולה עם ארצות הברית ורוסיה

היחלשות "המדינה האסלאמית" ואיבוד שטחים רבים של הארגון בסוריה ובעיראק, וניסיונות ההשתלטות של איראן על הווקום שהותר, הובילו את הממשל האמריקני לפעול באופן צבאי נגד גורמים הפועלים בשליחותה ובתמיכתה של איראן - כוחות אסד ומיליציות שיעיות מעיראק - במקביל להמשך התקיפות נגד "המדינה האסלאמית".³² הפעולות האלה התמקדו במדבר הסורי בדרום-מזרח המדינה, שם נמצא בסיס אמריקני הכולל כוחות אמריקנים ובריטיים המאמנים את צבא סוריה החופשית. ארצות-הברית מגדירה אותו "אזור ללא עימות".³³

משמרות המהפכה באיראן. באמצעות תמיכה באויבים של איראן, מנסה ישראל לאלץ את הכוחות האיראניים והפרו־איראניים בסוריה לצמצם את השפעתם במדינה

מניעת משלוחי נשק, התבססות של חזבאללה ליד הגבול והתבססות איראנית בסוריה כולה".³⁵
ב-23 באוגוסט 2017 נפגש נתניהו עם פוטין - בפעם השישית מאז ספטמבר 2015. מטרת הפגישה הייתה לתאם עמדות עם הרוסים, להבהיר את התנגדותה הנחרצת של ישראל להתבססות הנוכחות של איראן בסוריה, ולהדגיש את נחישותה לפעול לסיכול האיום.³⁶

הן לארגונים שונים של מורדים והן
לכוחות דרוזיים בדרום סוריה יש אינטרס
משותף עם ישראל - בלימת ההתבססות
והשאיפות השיעיות-איראניות באזור

המלצות

במטרה למנוע עימות נרחב או תקריות לא רצויות מול רוסיה, המעצמה הדומיננטית והשולטת בסוריה - בייחוד במרחב האווירי במדינה - וכדי לעצב את גבולה הצפוני בהתאם לאינטרסים הביטחוניים שלה, על ישראל לתכנן מדיניות ברורה ולנצל את המצב המדיני-ביטחוני החדש המתעצב. זאת כדי להגיע להסכמות מדיניות בעתיד מול המעצמות המובילות המעורבות בסוריה, ארצות-הברית ורוסיה, בכל פתרון שיוצע לסיום המשבר בסוריה.
טוב תעשה ישראל, הנהנית מתמיכה ומאמון נרחבים מאוד של הממשל האמריקני הנוכחי, אם תדרוש מארצות-הברית להעלות על שולחן המשאומתן העתידי את האפשרות להקמת מובלעות

הפעולות האלה מצביעות מצד אחד על שינוי מסוים שחל במדיניותה של ארצות-הברית, שעד כה נזהרה שלא לתקוף את כוחות אסד ובעלות-בריתו. שינוי מדיניות הממשל האמריקני בנוגע לאיראן והגברת מעורבותה במדבר הסורי, סמוך למשולש הגבולות סוריה-עיראק-ירדן, עשויים לקרב באופן משמעותי את וושינגטון וירושלים על בסיס אינטרסים משותפים - מדיניות נגד התהוות נוכחות צבאית איראנית בגולן הסורי, שמשמעותה חזית שנייה בגבולה הצפוני של ישראל שבה יתבסס חזבאללה, האויב הצבאי החזק ביותר של ישראל.

מצד אחר, הממשל והצבא האמריקניים הבהירו כי אין מדובר בשינוי של ממש במדיניות וכי הקואליציה האמריקנית בסוריה מתרכזת בלחימה במדינה האסלאמית. כמו כן, עדיין לא ברור כיצד ימשיך להגיב הממשל האמריקני ביחס לשאיפתה של איראן ליצור גשר יבשתי ממנה דרך עיראק לסוריה, ללבנון ולים התיכון.
על אף שיש לאינה לוקחת חלק רשמי בשיחות של שתי המעצמות, ארצות-הברית ורוסיה, בנוגע להסדרים בסוריה, היא שחקנית מרכזית וחשובה ופועלת מאחורי הקלעים. ישראל, ארצות-הברית ורוסיה קיימו בתחילת יולי 2017 סדרת מפגשים חשאיים בעמאן ובאחת מבירות אירופה בנוגע להסכם הפסקת-האש בדרום סוריה ולהקמת אזורי החץ בגבול בין סוריה לישראל ולירדן. במפגשים הציגה ישראל הסתייגויות רבות, והבהירה ששתי המעצמות אינן מייחסות חשיבות מספקת להוצאת הכוחות האיראניים מסוריה.³⁴
ב-9 ביולי 2017 אמר נתניהו כי ישראל "תברך על הפסקת אש אמיתית בסוריה, אך אסור שזו תאפשר התבססות של איראן וגרורותיה בדרום המדינה בפרט". הוא הוסיף כי ישראל תמשיך לעקוב אחר המצב בסוריה "תוך עמידה איתנה על קווים אדומים,

ולדימיר פוטין ודונלד טראמפ. על אף שישראל אינה לוקחת חלק רשמי בשיחות של שתי המעצמות בנוגע להסדרים בסוריה, היא שחקנית מרכזית וחשובה ופועלת מאחורי הקלעים

של ההרתעה - בחרה ישראל, על-פי דיווחים זרים, להפעיל את מרכיב האילוף של אסטרטגיית הכפייה באמצעות תקיפות צבאיות של משלוחי נשק שיועדו לעבור משטח סוריה לחזבאללה בלבנון. ההיחלשות המשמעותית של "המדינה האסלאמית" ברחבי עיראק וסוריה, וכניסת איראן לווקום שנוצר בסוריה, הובילו את מקבלי ההחלטות בישראל לעבור משימוש במרכיב ההרתעה לשימוש עיקרי במרכיב האילוף כחלק מאסטרטגיית הכפייה.

כחלק מן המאמץ של ישראל להבטיח את האינטרסים החיוניים לה בחזית רמת-הגולן ובסוריה, היא הגבירה את השימוש במרכיב האילוף באסטרטגיית הכפייה שאותה היא מפעילה מול השחקנים השונים בזירה הסורית. בנוסף פועלת ישראל גם מול שתי המעצמות המעורבות במלחמת האזרחים במדינה - ארצות-הברית ורוסיה. בפעולות האלה מיישמת ישראל את מרכיב האילוף הן באמצעים צבאיים והן באמצעים דיפלומטיים.

בשני המקרים - הן בשימוש במרכיב ההרתעה והן בשימוש הגובר במרכיב האילוף - בחרה ישראל לפעול מול השחקנים השונים בסוריה במסגרת הלוחמה בתחום האפור באמצעים שונים שרובם צבאיים, אם כי לאו דווקא באמצעים קינטיים או בטקטיקה צבאית-התקפית. באמצעות המהלכים האלה תוכל ישראל לגייס תמיכה ולגיטימציה מגורם מסוים או מכמה גורמים בסוריה, וליצור שיתופי פעולה ביטחוניים שישתרו את האינטרסים שלה. כך גם ניתן יהיה לבלום את חתרנותה של איראן לדומיננטיות בסוריה, ולמנוע את התבססותו בדמשק של שלטון מרכזי המוכוון מטהראן.

ההערות למאמר הזה מתפרסמות באתר הוצאת מערכות.

מדיניות בגבול ישראל-סוריה, שינוהלו על-ידי גורמים מתונים יחסית. האינטרס הזה עולה בקנה אחד עם מדיניות החוץ התקיפה של נשיא ארצות-הברית דונלד טראמפ נגד איראן.

האפשרות עולה בקנה אחד עם הרעיון של הקמת מבנה מדינתי-פדרטיבי בסוריה³⁷ - בהתאם ליחסי הכוחות הפנימיים ולזהויות האתניות, הדתיות והעדיות במדינה. הפתרון הזה יאפשר איזון הדדי של הכוחות השונים בסוריה, וימנע התחזקות משמעותית ודומיננטיות של גורם מדינתי מסוים על פני גורם מדינתי אחר. בדרך הזאת אפשר לסכל איחוד של הגורמים הפועלים נגד ישראל כאויב משותף.

סיכום

אסטרטגיית הכפייה מופעלת על-ידי שחקן המבקש להשיג את מטרותיו באמצעות השפעה על התנהגותו של שחקן יריב בין שבהרתעתו מפני ביצוע מהלך מסוים ובין שבאמצעות אילוצו לסגת ממהלך מסוים שכבר ביצע.

בחודשים האחרונים העצימה ישראל את השימוש במרכיב האילוף בסוריה במסגרת אסטרטגיית הכפייה. הצעד הזה הוא בבחינת שינוי של מדיניותה בשש השנים האחרונות. עד לחודשים האחרונים יישום מרכיב ההרתעה של ישראל בא לידי ביטוי בניסיונה לכפות על חזבאללה ועל המשטר הסורי את השמירה על הסטטוס-קוו שנוצר בגבולה עם לבנון וסוריה. במקרים שבהם ניסו כוחות של חזבאללה ושל המשטר הסורי להפר את הסטטוס-קוו והתעלמו מן הקווים האדומים שהציבה ישראל - מה שהיה למעשה כישלון